

SISEMINISTEERIUM

REGIONAALARENGU TOETUSEKS

Seletuskiri

„Noored Setomaale“

tegevuskavale

2014

Setomaa arenguvõti – noored Setomaale

Hetkeolukord:

Setomaa valdades on demograafiline olukord halvenemas ja seda mitmel erineval põhjusel. Surmasid on jätkuvalt üle kahe korra rohkem kui sündi. Rahvaarv kahaneb ja keskmine vanus kasvab. Setomaa omavalitsused tunnevad tõsist muret asustuse säilimise pärast piirialal. Piiriala asustatus on väga oluline riigikaitsest ja riigi julgeoleku seisukohast. Hädavajalik on rakendada riigi piirialal rahvastiku vähenemist tasakaalustavaid meetmeid. Setomaa kultuuriruumil lasub ka vastutus seto leelo kui UNESCO vaimse kultuuripärandi nimekirja kantud kultuuritraditsiooni säilimise eest. Seto leelo säilimise eeldus on asustuse püsimine, sest kultuuripärandi säilimiseks on vaja neid, kes pärandit edasi annavad ja neid, kellele seda edasi anda.

Olukorra parandamiseks ja pühasustuse säilimiseks piirialal on vaja piirkond muuta atraktiivseks ja seda eelkõige noortele. Noorte jäämine ja tulemine Setomaale toetab piirkonna ettevõtluse mitmekesistamist ja piirkonda uute töökohtade loomist. Setomaa tugevuseks on noortele vajalike teenuste osutamiseks vajamineva taristu (lasteaiad, koolid, noortekeskused, huvikool) olemasolu piirkonnas. Selle hoidmiseks ja koormamiseks on vaja lisaks olemasolevale hajaasustusprogrammile välja töötada noortele suunatud piirkonda jäämise ja asumise riiklik meede.

Hajaasustuse programm toetab juba maal elavaid lastega peresid, kuid ei toeta noorte tulemist ja jäämist maale. Noor, veel lasteta paar ei saa hajaasustuse programmist toetust taotleda. Samas on tänapäeva perede jaoks esmatähtis vesi majja sisse tuua enne lapse sündi. Samuti on hajaasustuse programmi piiravaks tingimuseks sissekirjutus 1. jaanuari seisuga. Näiteks noor lastega pere, kes on kevadel talu soetanud ja soovib juba sügisest alates maale kolida, ei saa taotleda hajaasustuse programmist toetust, vaid peab tegema hädavajalikud vee- ja kanalisatsioonitööd oma raha eest või tööd aastaks edasi lükkama.

„Tule maale“ ja „Maale elama“ projektidest on selgunud, et linnades on arvestataval hulgal ettevõtlikke ja haritud noori inimesi, kes soovivad Setomaale elama tulla, kuid puudus on sobivatest elamispindadest. Mitmed pered, kes on otsinud, kuid ei ole leidnud endale sobivat talukohta Setomaal, on kolinud Tallinnast või Tartust esimese sammuna Setomaale korterisse elama, selge sooviga leida endale siin talukoht ja rajada siia oma kodu. Kui aga aasta möödudes sobilikku talukohta ei leita ja unistus maaelust ei täitu, kolivad nad linna tagasi.

Põhjus, miks sobilikku talukohta ei leita, on selles, et müügis olevad talukohad on väga kehvast seisukorras ja vajavad lisaks ostuinvesteeringule ka väga suuri summasid renoveerimistöödeks. Paljud müügis olevad talud on tühjaks jäänud juba 10 või isegi 20 aastat tagasi. Kõigepealt jäid tühjaks külad, sest rahvas kolis alevikku, ning nüüd lahutakse alevikest edasi linna. Eesti-Vene maismaapiiri äärsetes küldes elab viimase rahvaloenduse andmetel 466 inimest. Neist enamik elab Värska vallas – 241 inimest. Piiriäärsete külade elanikest 55 on alaealised, 272 tööalised ja 139 pensionärid. Seega 30% piiriäärsete külade rahvastikust on pensionärid. Näiteks Misso valla piiriäärsetes küldes elab vaid 41 inimest, neist mitte ühtegi last.

Üks tööeline püsielanik 1 km Eesti-Vene maismaapiiri kohta on suur risk Eesti julgeolekule. Just kohalikud on need, kes oskavad märgata võõraid inimesi või kahtlast tegutsemist. Julgeoleku kaalutlustel on oluline asustada ka need piiriäärsed talukohad, mis on kaua tühjana seisnud. Renoveerimistoetus julgustaks noori asustama ka väga halvas seisukorras talukohti.

Näiteks Värskas vallas on hetkel 7 peret (sh 8 last ja 13 noort vanuses 21–40), kes on siia kolinud viimase aasta jooksul. Nad soovivad taastada vana talukoha enda püsielukohaks ning vajaksid hädasti renoveerimistoetust. Neile lisanduvad veel kohalikud noored, kes sooviksid oma kodu rajada Setomaale.

Vanade talukohtade tüüpilised probleemid:

Elektriliitumine ja elektritööd. Üheks suureks probleemiks vanade talukohtade taastamisel on elektriliitumise puudumine, mis toob noorele taluomanikule kaasa suured lisakulutused. Seetõttu jäävad mitmed soodsa asukohaga talukohad asustamata (nt aktiivse kogukonna läheduses asuv mahajäetud koht). Elektriliitumise toetamine annaks ka võimaluse luua ärksamate külade lähedusse uusi elukohti. Enamikes vanades talumajades on elektrijuhtmed vahetamata ja elektrivõimsus madal. Tänapäevase elu sisseseadmine eeldab korralikku elektrivõimsust ning ohutut juhtmestikku ja elektrikilpi.

Vee- ja kanalisatsioonisüsteemide rajamine. Setomaal oli vanasti küla peale üks kaev, mistõttu paljude vanade talukohtade juurde kaevu ei kuulugi. Talude elamiskõlblikuks renoveerimise oluliseks osaks on vee majja toomine ja kanalisatsioonisüsteemi rajamine.

Elumaja renoveerimine. Tühjana seisnud talukoha tüüpilised probleemid on vihma läbilaskev katus, mädanenud alumine või ülemine palgirida ja aknaalused palgid ning osaliselt äravajunud vundament. Maja talveks elamiskõlblikuks muutmiseks on vaja renoveerida või vahetada vanad aknad ning parandada küttekehad.

Uue elumaja ehitamine. Paljudes vanades talukohtades on elumaja väga halvas seisukorras või täiesti lagununud, kuid kõrvalhooned on veel heas korras. Paljud maale elama asumist kaaluvad pered on näidanud üles valmisolekut just selliseid kohti asustada. Vanast talukohast on säilinud põlispuud, viljapuuad ja väärikad kõrvalhooned, kuid elumaja saab ehitada vastavalt oma soovidele ja vajadustele.

Mida Setomaa vallad on juba teinud rahvastiku vähenemise pidurdamiseks?

Värskas vald on tegelenud projektiga „Maale elama“ juba 2 aastat. Nii 2013. kui 2014. aastal oli Värskas vald „Maale elama“ messi kõige edukam kogukond. Äärmiselt tõhusaks on osutunud perede nõustamisteenus. Maale elama kolimisest huvitatud perede nõustamise kaudu on Värskas valda kolinud juba 8 noort peret (24 inimest). Värskas valda on loodud kaugtöökontorid alustavale ettevõttele või kaugtööd tegevale noorele. Kaugtöökontorit saab tasuta kasutada 2 aastat ning siis edasi anda järgmistele soovijatele. Koostöös Misso vallaga on loodud koduleht „Värskasse elama“, mis jagab infot vabade töökohtade, elamispiindade, kohaliku tooraine ja vallas pakutavate teenuste kohta küttepuude müüjast tõlkijani. Koduleht

on suunatud nii kohalikele inimestele paremaks infovahetuseks kui ka uutele elanikele kiiremaks kohanemiseks. Uue pere maale kolimisel teeb Värskas vald korda talu sissesõidutee. Investeeritud on lasteaia arendamisse ja rühmade arvu suurendamisse, et ei tekiks lasteaia järjekordi. Panustatakse huviharidusse ja gümnaasiumi säilimisse. Värskas vald valiti 2014. aastal üheks Eesti kaunimaks omavalitsuseks.

Misso vald on kampaaniaga „Tule maale“ toonud valda 20 uut peret. Misso vald on rõhu pannud just lastega peredele ning aidanud neid ka töökoha leidmisel ja elukoha sisseeadmisel. Misso valla kampaaniaga päästeti Misso põhikool sulgemisohust. Loodud on koduleht „Tule maale“, mis tutvustab Misso valla ettevõtlusvõimalusi ja tööpakkumisi, vahendab infot vallas pakutavate teenuste kohta ning jagab maale kolinute kogemuslugusid.

Meremäe vald panustab noorte maale tulemiseks elukeskkonna kvaliteedi tõstmisele: vallateede korrashoid, kergliiklusteede rajamine, huvialaringide arvu kasvatamine, innovaatilised lahendused koolis (iPadid, robotika ring), valla korterite renoveerimine maale elama tulnud peredele. Valda elama asujate jaoks on loodud veebileht, kus on saadaval teave valda asumisest, võimalustest ning vabast töö- ja elukohtadest. Maale kolijatele on loodud kolimistoetus 100 eurot iga täiskasvanu kohta. Lisaks antakse neile 2 kotti talvekartulit ja meremäelase pass, mis annab õiguse külastada tasuta valla kultuuriüritusi.

Mikitamäe vald on liitunud „Maale elama“ algatusega ning osales 2014. aastal „Maale elama“ messil. Info valla vabade elu- ja töökohtade kohta on üleval „Maale elama“ kodulehel. Poole aasta jooksul on vastatud huviliste päringutele ja pered on käinud Mikitamäe valla vabade talukohtadega tutvumas. Kolm peret on soetanud talukoha Mikitamäe valda.

Valdade koostöö: 1994. aastal asutatud **Setomaa Valdade Liidul** on kogu tegevusaja vältel olnud kolm juhtpõhimõtet: partnereid arvestav ja piire ületav koostöö, kodanikualgatus ja inimeste kaasamine ning üheskoos terve regiooni huvide eest seismine. Hea koostöö on Setomaa Valdade Liidul olnud ka oma naabervaldadega. Koostöö parimaks näiteks on **MTÜ Piiriveere Liider**. Piiriveere Liider asutati mittetulundusühinguna 2006. aastal Eesti kagupiiri äärses piirkonnas elu arendamiseks. Piiriveere Liidri strateegia üldiseks eesmärgiks on peatada elanike arvu vähenemine tegevuspiirkonnas.

Seto rahva esinduskoguks on **Seto Kongress**. Seto Kongress arutab probleeme ja langetab otsuseid, mis puudutavad Setomaa kultuurilist, majanduslikku ja poliitilist arengut. Seto Kongress valib oma otsuste täideviimiseks ja teiste Setomaa probleemide lahendamiseks 13-liikmelise **Seto Kongressi Vanemate Kogu**.

Seto kultuuri ja piirkonna rahvastiku hoidmiseks on loodud **Setomaa kultuuriprogramm** ja arengu programm. 2003. aastal loodud kultuuriprogrammi eesmärgiks on taaselustada ja elus hoida seto kultuuriväärtusi. 2006. aastal loodud **Setomaa arengu programmi** eesmärgiks on aidata kaasa Setomaa elujõulisuse jätkusuutlikule säilimisele läbi kohapealse ettevõtluskeskkonna ja inimkapitali arendamise ning piirkonna turunduse, toetudes piirkonna kultuurilis-loodusliku eripära kui spetsiifilise arengupotentsiaali rakendamisele. Setomaa arenguprogrammi toel tegutseb Setomaal tasuta **ettevõtlusnõustaja** ning juba kaheksandat aastat on Setomaa koolides edukalt toimimas projekt „**Majandusõpetus ja õpilasfirmade**

tegevus Setomaa koolides''. Majandusõpetus annab Setomaa noortele juba kooliajal ettevõtluskogemusi ja soodustab seto noorte jäämist kodupiirkonda, kus töökohtade vähesuse tõttu on lihtsam oma elu üles ehitada ettevõtjana.

Setomaa ühtseks arendamiseks on loodud **ülesetomaalised organisatsioonid**: MTÜ Setomaa Turism, MTÜ Seto Käsitöö Kogo, MTÜ Piiriäärne Energiaarendus ja MTÜ Seto Noorte Selts. Piirkonna arengu planeerimiseks on koostatud mitmeid ühiseid strateegilisi dokumente: Setomaa arengukava, Setomaa ühine ettevõtlusstrateegia, Setomaa ühtne turismiarengukava, Setomaa käsitöö arengukava, Setomaa ühtse taastuvenergia kasutamise strateegia.

Setomaa nelja valla ettevõtjad ja ettevõtlikud inimesed on koondunud seltsinguks SEIK (**Setomaa Ettevõtlike Inimeste Klubi**), kes käivad regulaarselt koos, arutavad ettevõtlusega seotud küsimusi ning otsivad kõigile huvipakkuvaid ühistegevuse võimalusi.

2014. aastal loodi Setomaal esimene tulundusühistu – Setomaa lambakasvatajaid ühendav „Seto Lammast“, mis aitab talunikel leida lambalihale paremat turgu ning teha ühiselt vajalikke investeeringuid. Loomisel on ka Setomaa marjakasvatuseühistu.

Setomaa vallad on tõestanud oma koostöö- ja arenguvõimekust. Vallad on omaalgatuslikult ja silmapaistvalt kasvatanud piirkonna mainet hea elukohana „Maale elama“ kampaaniate kaudu. Piirkonnas on säilitatud kvaliteetne haridusvõrgustik, panustatud ettevõtluse arengusse ja noorte ettevõtlusteadmistesse ning parandatud elukeskkonna kvaliteeti.

Mida Setomaa vallad on valmis tegema rahvastiku vähenemise pidurdamiseks?

Setomaa vallad lepivad omavahel kokku, et noored on Setomaa prioriteet ja arvestavad sellega valla eelarve koostamisel.

Setomaa vallad teevad koostööd piirkonna ettevõtjatega ja suunavad Setomaa gümnaasiuminoori spetsialiseeruma piirkonna prioriteetsetele valdkondadele.

„Maale elama“ kampaaniasse kaasatakse kohalikke ettevõtjaid ning moodustatakse ülesetomaaline organisatsioon „Tule maale“.

Värskas ja Mikitamäe valla üldplaneeringute teemaplaneeringus „Setomaa kultuuripärand“ on määratud ehituslikud tingimused valla miljööväärtuslikes külades. Talude renoveerimisel miljööväärtuslikes külades suurendatakse vallapoolset toetust „Noored Setomaale“ programmis ning vähendatakse noorte omaosalust. Sellega kompenseeritakse miljööala elanikele renoveerimistöde suurem maksumus, soodustatakse miljööväärtuslike külade taastamist ja kaitstakse Setomaa ehituspärandit.

Setomaa eestkõnelejad ja eestvedajad on valmis riiki aitama tõhusate regionaalpoliitiliste meetodite leidmisel. Setomaa vallad on valmis kaasa aitama uue riikliku meetme väljatöötamisel ja jagavad oma senist kogemust uute elanike maale kutsumisel.

Setomaa vallad on nõus korraldama programmi rakendamise oma territooriumil, nõustama taotlejaid ja toetuse saajaid ning tagama toetuse andmise ja kasutamise vastavalt programmi reeglitele. Pilootpiirkonnana annavad Setomaa vallad iga-aasta tagasisidet meetme „Noored Setomaale“ tõhususest. Mitu inimest toetust taotles? Mitu leibkonda toetust said? Mitu inimest on tulnud või jäänud pilootpiirkonda tänu programmile „Noored Setomaale“? Kui suur oli keskmine toetussumma? Mille jaoks kõige enam toetust küsiti? Millised on peamised takistused ja riskid? Mis on ühe noore piirkonda jäämise või tulemise keskmine hind?

Mida riik saaks teha piiräärsete alade rahvastiku vähenemise pidurdamiseks?

Talukohtade kehv seisukord seab „Maale elama“ kampaaniatele piirid. Kui ei ole enam elamiskõlblikke talusid, siis ei ole võimalik ka noori peresid maale kutsuda või kohalikel noortel kodukandis oma elu alustada – hoolimata hooldatud teedest, toimivast haridusvõrgustikust või ettevõtlusvõimalustest. Olemasolevad toetusprogrammid toetavad elu- ja ettevõtluskeskkonna parandamist, kuid arendatud taristu ilma elukohtade ja inimesteta ei ole edulugu.

Eeldus: Noored pered tahavad elada Setomaal, kuid Setomaa talukohad on väga kehvast seisukorras ning oma talu ostmise ja renoveerimise on noortele peredele liiga kulukas.

Väide: Programmi rakendamisel mahus 1 miljonit eurot toetatakse 5 aastaga 100 talukohta taastamist Setomaal ja 100 noore pere (~300 püsielaniku) tulemist ja jäämist Setomaale.

Tugev noorte kogukond on maapiirkonna arenguvõti. Eesti riigil on hea võimalus kasutada Setomaa valdade seniseid kogemusi, arengut ja koostöövalmidust piiräärsete alade taastasustamiseks ning tugevdada seeläbi piiräärset julgeolekut ja aidata kaasa unikaalse kulutuuri piirkonna säilimisele.